

BUITEN

2^e JAARGANG N°. 44.

ZATERDAG 31 OCTOBER 1908.

Foto Aug. F. W. Vogt.

DE TROMPENBURGH.
ZUID-OOSTZIJDE VAN DE KOEPENZAAL.

BUITEN

Geïllustreerd Weekblad
aan het Buitenleven gewijd

REDACTIE:

H. VAN BOOVEN, te HILVERSUM

MEDEWERKERS.

ARCHITECTUUR, (*Gebouwen, woninginrichting, meubelen, verlichting, verwarming, enz.*) TUINARCHITECTUUR, PLAATSBSCHRIJVING: A. F. VAN BEURDEN, H. VAN DER BORCH VAN VERWOLDE, WOUTER COOL, C. L. S. V. H., J. W. HANRATH, E. RUEMPOL, LEONARD A. SPRINGER, D. F. TERSTEEG, P. WESTBROEK.

BLOEMEN- EN MOESTUIN; (*Serres, kassen, enz. vruchtboomen, sierheesters.*) J. G. BALLEGO, K. BERENDSEN, JAC. B. BRINK, E. H. J. CUNAEUS, A. FIET, J. J. KRUYFF, E. TH. WITTE.

FOKKEN EN KWEEKEN: (*Paarden, runderen, vee, honden, pluimvee en ander gevogelte, visschen, bijen*): F. BLAAUW, G. C. DUVAL VERWEY, CHR. H. J. RAAD, S. SPANJAARD LZN., JOH. PH. TUYT.

FOTOGRAFIE: J. A. BAKHUIS, M. A. BOER, F. F. BRUYNING JR., DR. A. J. M. GARJEANNE, AUG. F. W. VOGT, MEVR. C. DE VRIES-BLOM.

HYGIËNE, (*Tuinsteden*) OPVOEDING EN ONDERWIJS: J. BRUINWOLD RIEDEL, G. H. DEMMINK, J. C. G. GRASÉ.

LANDBOUW, LANDBOUW-ECONOMIE, HEIDEONTGINNING EN BOSCH-CULTUUR: (*Cultuurplanten, woudflora, veredeling van gewassen, enz.*) L. BROEKEMA, F. F. BRUYNING JR., I. P. VAN LONKHUIJZEN, J. RINKES BORGER, J. Z. TEN RODENGATE MARISSSEN, A. J. VAN SCHERMBEEK, C. G. SPENGLER, DR. J. J. OTT DE VRIES.

LEVENDE NATUUR EN LETTERKUNDIGE BIJDAGEN: MEJ. A. BIENFAIT, MEJ. C. BIENFAIT, M. J. BRUSSE, BERN. CANTER, J. DAALDER DZN., P. FRANSSEN JZN., DR. A. J. M. GARJEANNE, G. DE GRAAF, E. HEIMANS, MEVR. HOFFMANN, W. C. VAN MEURS, DR. EDW. B. KOSTER, M. KRAMER, JOH. DE MEESTER, HENRI MEIJER, J. REDDINGIUS, E. RUEMPOL, TOM SCHILPERGORT, MEJ. B. STOLK, DREVES UITTERDIJK.

METEOROLOGISCHE EN ASTRONOMISCHE MEDEDEELINGEN: DR. C. SCHOUTE, J. VAN DER BILT, PROF. DR. A. A. NIJLAND.

SPORT: (*Cricket, golf, hockey, kaatsen, lawntennis, voetbal, ijskolf (bandy), enz.; paardensport; jacht en jachthonden; automobilisme, wielrijden, toerisme; roeien, zeilen, zwemmen, visschen, watertochties; biljarten, schermen, vuistvechten, enz.; wedstrijd*) J. COUCKE, A. W. H. W. H. R. VAN MANEN.

INHOUD:

Drie dagen door Zeeland (<i>Ingezonden</i>), door W. P. Calliber Jr.	blz. 518
Het trekken der visschen	" 519
Van droeve dagen, door A.	" 519
De Trompenburgh, door E. Ruempol, geïllustreerd	blz. 517 en 520
Enkele Pijlstaarten of Sphinxen, door P. Franssen Jr., geïllustreerd	blz. 522
Van den Amsterdamschen Zelfkant I, door W. C. van Meurs, geïllustreerd	" 523
Geneskracht van groenten, door P. Franssen Jr.	" 527
Winterbouquetten, door E. Th. W., geïllustreerd	" 527

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Bij iedere rubriek wordt gelegenheid voor correspondentie opengesteld en gelieve men vragen aan de Redactie te richten.

Fraaie foto's zullen gaarne ter beoordeling ontvangen worden. Te adresseeren aan de Redactie of aan de Uitgevers. De inzender verzuime vooral niet duidelijk zijn naam en adres te vermelden; ook achter op de foto's.

Van tijd tot tijd zullen prijsvragen voor de beste foto's op een of ander gebied worden uitgeschreven.

De Uitgevers verzoeken beoefdelijk dit blad te noemen als men naar aanleiding van een annonce, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

Het auteursrecht voor den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de Wet van 28 Juni 1881, Stbl. No. 214.

Uitgave van SCHELTEMA & HOLKEMA'S BOEKHANDEL
K. Groesbeek & Paul Nijhoff - AMSTERDAM -

DRIE DAGEN DOOR ZEELAND.

(*Ingezonden*).

WANNEER men 3 dagen in Zeeland vertoeft, kan de kennismaking natuurlijk niet anders dan oppervlakkig zijn. Geen wonder dan ook, dat de schrijver van „Drie dagen door Zeeland” den bal wel eens mis slaat, vooral, wanneer hij zich op „filosofisch” terrein begeeft. Nu, dat is hem volstrekt niet kwalijk te nemen. Maar als de bewoners der bereide streken 't geschrevene lezen, speelt hun wel eens een glimlach om de lippen. (Ieder toch leest gaarne iets over zijn eigen landje, maar een drie-voudig wee! over een schrijver, die de toestanden niet tot in de puntjes juist weer-geeft!)

Als meer dan drie-daagsch bewoner van Walcheren, schudde ondergeteekende meer dan eens het hoofd bij het lezen der beschrijving van den ommerit door Walcherens schoone landouwen. „Eenige kleinigheden konden er wel mee door, maar toen er „grootigheden!” op de proppen kwamen, nee hoor! O, daar in Domburg! 'k Begrijp niet, dat Dr. Mezger nog naar de badplaats komen wil. Dat hij de vuilnis-werpemde Amsterdamsche straatjeugd ontvlucht,

snap ik volkomen. Maar laat hij dan toch in vredesnaam de ansichtkaart-ventende Domburgers óók niet meer opzoeken! 'k Heb, toen ik het bovenbedoelde gelezen had, al mijn fantasie bijeengeschaapt, maar kon me niet met geen mogelijkheid ter wege zoo'n kwelgeest voorstellen. En 'k ben toch wel eens in D. geweest. Maar ik heb nog nooit zoo'n prentbriekkaart-plaag gezien. Daarom geloof ik, dat de voorstelling minstens hyperbolisch is. Heb 'k goed gelezen, dan staat in de beschrijving van Zoutelande vermeld, dat het water in den Willibrordspuit als mirakulieus beschouwd wordt. Hoe jammer, dat de „Zoetelanders” die mirakuleuze vloeistof tot hetzelfde doeleind bezigen, als gewone denkende menschen 't water uit een niet-Willibrordspuit. En ben toch wel eens in Zouteland geweest. Maar ik heb daarvoor nog nooit hooren kallen. Daarom geloof ik, dat de voorstelling minstens apocrief is. Wat ik wel eens heb hooren vertellen is, dat het water uit de marktput met ebbe en vloed mee daalt en rijst!

(Weet de schr., dat de markt te Z. met den Willibrordspuit niet den daarop en omringd door huizen, eenmaal ver van de duinen atlag? Maar 't duinzand overstoot de woningen langzamerhand. Ze moesten afgebroken en verder landwaarts ingebouwd worden. Ook de helft der markt werd in duin verkeerd. Zelfs zou de put volgewaaid zijn, had men niet een muur gebouwd en een koepel getimmerd. Later werden op het strand de regenbakken en de fondamenteen nog wel bij laag water gezien.)

De 3 kanonskogels, waarvan de schr. spreekt, zitten in den voorgevel van een gebarw (de „barak” geheeten), dat ongeveer in 't verlengde van de kerk staat, aan de wegzijde. De club is er dus voorbij gefietst. Die barak is een oud wachthuis. In den Franschen tijd hebben er Fransche en misschien ook nog Engelsche soldaten in gelegen.

Dat de stamvader der Evertsens, Evert Heindricxsen, een Zoutelander was, hebben de dames en heeren zeker niet geweten, anders hadden ze 't praalgrat in de N.-Kerk in M. wel met „bekwamer spoed” bezichtigd. De schr. haalt in 't slotgedeelte den slag bij Reimerswaal nog aan. 't Was een Zoutlandsch matroos, Leynsen, die de vlag van 't Spaansche Admiraalschip haalde!

Bij de Biggekerksche filosofie kwamen dra m'n kinderjaren me voor den geest. Als men in dat dorpje 8 jaren heeft „geschoold” heeft men ook wel eens wat gehoord over de beteekenis van Beekerke's naam. Als schoolknappen betraden we reeds het veld der Etymologie, (gevaarlijk terrein, vooral voor jongens en voor drie-dagjes-menschen). We teekenden dan op de lei een big (of bigsgelijke!) + de kerk en brachten dit dan zeker in verband met den scheldnaam der Beekerkers: „Spekbu(i)ken”.

Maar gelukkig komt de schrijver tot een andere conclusie. Biggekerke, een half-Engelsche naam: 't dorp van de Grootte Kerk. Maar ik heb twaalf jaar in B. gewoond. Toch heb ik nooit die afleiding hooren verdedigen. Daarom geloof ik, met den schr., dat deze conjectuur minstens schuchter is!

De Heer Wielemaker zegt in zijn boek over Biggekerke: *) „B. ontleent zijn naam zonder eenigen twijfel aan een of anderen Bigge, of, zooals men in de Middeleeuwen schreef, Bigghe. Deze thans zoo ongewone eigennaam kwam — in Latijnschen vorm Bigg(h)o of Beggo gespeld — toen veelvuldig voor. Ofschoon sommige schrijvers (ook nog Beckman: *Ned. als Polderland*) blaadz. 312, noot) 't tweede deel van den naam (*kerke*) af willen leiden van akker of van een oud woord *kerigen* = insluiten, zullen wij wel veiliger gaan, als we wat minder ver zoeken en eenvoudig denken aan de *kerk*, door Bigghe gesticht.”

Arnemuiden is met Middelburg niet enkel door de spoorlijn en een voetpad, maar ook nog door een zijtak van 't Kanaal door Walcheren, 't Arnekanaal, verbonden. In den naheftst komen hierdoor de meeste A.R.M.-pjes naar huis overwinteren, die in den vischtijd te Vlissingen en Vere binnenvallen. Er is in Arnemuiden ook nog een scheepstimmerwerfje.

Jammer, dat de fietsclub niet tweemaal over den Sloedam gereden is. Ze was er dan misschien éénmaal bij vloed geweest. (Want de schr. heeft den laagwater-toestand beschreven). Dan had 't gezelschap de golfjes tot aan den dam kunnen zien rollen. Tot aan den dam, die heelemaal niet slap op z'n pooten staat, maar een door en door stevig stuk werk is. Als de kaart van Walcheren even bekeken wordt, zal men allicht inzien, dat vroeger de vloed 't Veersche Gat en 't Sloe indrong en op de plaats, waar nu de dam ligt, botste. Daar was dus een dood punt (en daarom hebben de aannemers van den Sloedam 't zooveel beter gemaakt, dan die van den spoordijk door 't Kreekerak!). Nee, de slechte toestand, waarin de straatweg verkeert, is eerder een gevolg van 't vloedwater, dat bij sterken wind wel eens tegen de portierraampjes van de treinen durft aandruppelen!

'k Hoop, dat door 't stuk van den geachten schrijver velen mogen opgewekt worden, om Walcheren eens te bezoeken. Ver-moest de plekjes weten op Oranjezon en in de Manteling! Rukkelijk schoon!

W. P. CALLIBER JR.

*) Biggekerke, zijn Burgerlijke en Kerkelijke Geschiedenis, door K. Wielemaker. Uitg. Middelburg bij K. le Cointre, 1903. (Uitgegeven met steun van 't Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, waarvan de heer W. tot lid benoemd werd, wegens z'n onderzoekingen op geschiedkundig gebied). T. a. p. blz. 14 en 15.]

HET TREKKEN DER VISSCHEN.

Bij het vergelijken van vrijheid in bewegingen der dieren nemen de visschen lang niet de onderste plaats in. Wel staan zij bij de vogels ten achter, maar overtreffen toch alle viervoeters, zoowel in uithoudingsvermogen, als in snelheid. Met uitzondering van weinige soorten, waarvan de kogelvormige bouw voor eene snelle, voortwaartsche beweging niet praktisch schijnt, is de lichaamsbouw der visschen, zooals van geen ander dier, geëigend den weerstand van het water te overwinnen. De vorm loopt tot een derde der lengte wigvormig toe, en loopt dan min of meer gelijkmatig naar den staart af. De vinnen zijn niet de voornaamste voortbewegings-werktuigen, deze dienen alleen om het evenwicht te bewaren en het lichaam te sturen. Een visch, waarvan men eene borstvin afsnijdt, valt om naar de verwonde zijde. Het werktuig voor de voortwaartsche beweging is de staart, die door eene heen- en weërgaande beweging de voortdrijvende kracht veroorzaakt. Wij zien dus, dat de visschen voor eene lang uit te houden beweging goed uitgerust zijn; daarbij komt nog, dat zij bijna hetzelfde soortelijk gewicht van het water bevatten en dat hun geheele lichaam, behalve ruggegraat en graten, bestaat uit twee spieren, die zich afwisselend samentrekken en ontspannen. Nu kan men zich ook wel begrijpen, dat bijvoorbeeld de zalm in één seconde tegen sterken stroom 7-8 Meter aflegt en sprongen boven water maakt van 3 M. hoog en 6-7 M. ver. De visschen kunnen alzoo groote tochten ondernemen, evenals de vogels dit doen, en dat zij dit doen, blijkt hieruit, dat de zalm, die ongetwijfeld in zee thuis hoort, zich wel honderden mijlen van de monding der rivier ophoudt. De oorzaak voor dit „trekken” in bijna alle gevallen is het streven om bepaalde plaatsen op te zoeken voor het kuitschieten. In groote, met elkander in verbinding staande zoetwatermeren heeft men een soort van trekken, dat veel overeenkomst heeft met het weggaan der trekvogels voor de winterkoude. Tegen den herfst trekken dan de visschen uit de ondiepe naar de diepe meren. Voor de aan dergelijke zoetwatermeren wonende visschers, wordt het trekken der visschen een ware oogsttijd. Ontzaglijk groote hoeveelheden visch worden iederen nacht, omdat de visch alleen 's nachts trekt, gevangen.

Een tweede soort van trekken, dat naar alle waarschijnlijkheid ook met kuitschieten samenhangt, onderneemt de moeraal. Deze behoort tot het uitgebreide geslacht der edelvisschen, de Salmoniden, wier hoofdkenteken is eene kleine vetvin, gelegen tusschen rug- en staartvin. De moeraal trekt nu in September en October van uit het ééne zoetwater naar het andere, waarin zij in November en December kuitschiet en keert dan tegen Maart en April langs denzelfden weg naar haar zomerkwartier terug. De moeraalen, die in hun zomerkwartier overblijven, beginnen in den zomer een tweeden trek, die, waarschijnlijk door de sterke verwarming van het ondiepe water noodzakelijk is, en trekken dan in Juli naar dieper water, waar zij zich in de diepste gedeelten ophouden.

Evenals de moeraal trekken alle visschen uit de kleine rivieren, waarin zich bij sterke vorst grondijs vormt en daardoor hun het leven onmogelijk zou maken, in de naburige meren. Eerst in het voorjaar, wanneer het ijs ontdooid is, komen zij weër te voorschijn.

Van het trekken der visschen in zee, dat ook dient tot het opzoeken van plaatsen voor kuitschieten, zijn wel het meest bekend de groote haringscholen. Vroeger nam men algemeen aan, dat er slechts één soort van haring bestond, die het grootste gedeelte van het jaar in de diepte van de zee leefde en alleen in den zomer aan de kust verscheen om kuit te schieten. Nu is vastgesteld, dat iedere zee haar eigen soort haringen heeft; in de Oostzee vindt men de plaatsen tot kuitschieten en in de bochten bij Sleeswijk-Holstein. In de ondiepe bochten verschijnen zij vaak in zoo'n groote massa, dat het water door de afgezette hom der visschen wit troebel gemaakt wordt.

Kleinere tochten, met het doel om kuit te schieten, ondernemen ook wel zoetwatervisschen. Zoo trekt de kwabaal, die anders afgezonderd in de diepte der wateren leeft, in December stroomopwaarts, om in ondiepe plaatsen kuit te schieten.

Het interessantste zijn de tochten van eenige in de zee levende visschsoorten, die eene maandenlange reis ondernemen naar de bronnen van rivieren. Het onbekendste van deze visschen is de negenoog, hoewel hij ons eene smakelijke geliefde delicatess leverert. Hij leeft in de zee, maar komt reeds in September naar de mondingen der rivieren. Eerst einde October gaan zij de rivieren stroomopwaarts op, waar zij dan in groote massa's gevangen worden. De negenoog behoort tot den „Asra”, die sterfven, wanneer zij beminnen, want dit gaat in na het afzetten van zijne talrijke kleine nietige eitjes. De uitsluitende jonge dieren hebben nog niet den vorm der ouders, maar zij maken eenen larventoestand door, in welchen tijd zij zich in modder en oeverzand der rivieren ophouden. Deze larven worden door de visschers als angelaas gebruikt; eerst na verscheidene jaren, nadat zij eene lengte van 20 à 30 c.M. bereikt hebben en den eigenaardigen vorm met de zuigsmuit aangenomen hebben, trekken zij in zee. Het bekendste is de reis van den zalm. Het is bewezen, dat

de zalm op lange tochten weinig of bijna geen voedsel tot zich neemt. Reeds in de voorjaarsmaanden komen zij in den benedenloop der rivieren en verzamelen zich tot grootere troepen, die gezamenlijk stroomopwaarts gaan. In de laatste tien jaren is hun aantal sterk achteruit gegaan, wat toe te schrijven is aan het achteloos wegvangen der kuitschietende visschen, aan het versperren der rivieren door waterkeeringen en aan de verontreiniging door fabriekswater.

Het voorbeeld van een „dubbelen trek” biedt ons de aal. In dit voorbeeld zijn het alleen de wijfjes, die in hunne jeugd, hoogstens vijf tot zes centimeter lang, uit de zee naar de rivieren gaan. Zij komen dan ver uit de diepte van de zee en hebben tot aan de kust reeds eenige honderden mijlen afstands afgelegd. Nu gaat het minstens nog even zoo ver de rivieren stroomopwaarts, totdat een groot meer ze tot vaste verblijfplaats aanlokt. Men kan zich moeilijk een begrip er van maken, met welk een taatheid die nietige dieren hunnen weg vervolgen. In zoet water vertoeven de vrouwelijke dieren 4 tot 5 jaar, in welchen tijd zij tot pracht-exemplaren van 3 pond aangroeien. Dan ontwaakt in hen de geheimvolle drang, die hen stroomafwaarts naar de zee en verder naar de in het Noorden liggende plaats voor het kuitschieten voert. Zoo trekken de alen van de Oostzee langs de kusten van Zweden en Jutland naar de tot nu toe bekende plaatsen voor kuitschieten, de Faroër en IJsland. De mannelijke aal, die aan zijne metaalkleur herkenbaar is, blijft in de zee, hij maakt den trek naar het zoetwater niet mede.

Het leven der visschen na te gaan, is over het algemeen moeilijker dan iedere andere waarneming, omdat het zich in een element afspeelt, dat bijna geheel voor ons oog gesloten is. Daarom zijn juist bij de visschen nog zooveel raadsels op te lossen. Maar dit staat vast, dat ook de waterbewoners tochten ondernemen, die met het reizen der trekvogels in nauw verband staan.

VAN DROEVE DAGEN.

In den nacht van tien September kampeerden op de gemeene weide van Haidar Pacha een vierhonderd mannen, die den volgenden dag per extra-trein naar hun geboorteland in Klein-Azië werden teruggevoerd. Het waren alle tablakjars, de etendragers der keizerlijke keuken, wier diensten men nu niet meer noodig had.

Hunne bezigheid bestond alleen hierin aan alle aanzienlijke bewoners van Yildiz Kiosk hun dagelijksch voedsel te brengen en ook aan die pacha's buiten het paleis wonende, die met een schotel uit des sultans keuken werden vereerd.

Met opzet had men voor die bezigheid deze mannen aangesteld, omdat zij door hunne totale onwetendheid geen gevaar opleverden: de keizerlijke prins en de hovelingen, die zij bedienden, konden hen niet gebruiken als boden, geen opdrachten doen voor de buitenwereld.

De tablakjars bewoonden het paleis niet; zoodra hun taak verricht was, moesten zij het verlaten en naar hunne karavannera te Bechitach terug keeren. Loon kregen zij ook niet, zoodat ze wel in hun vrijen tijd thuis moesten blijven. Bij hun vertrek kreeg ieder één Turksch pond voor elk jaar, dat hij in het paleis dienst had gedaan. Men is thans zuinig op Yildiz Kiosk!

Het zijn, helaas, niet enkel deze honderden, die broedeloos zijn geworden, duizenden loopen hier te Konstantinopel door de straten niet wetende van wat ze moeten leven, en, zoo dit voor heden nog gelukt, wat de dag van morgen hen brengen zal.

Het Turksche rijk verkeert in een diep, diep treurigen toestand! Er heerscht volslagen anarchie. En als men dan de leden van het Jong Turksche Comité vraagt „wat hebt ge gedaan? Wat hebt ge verricht? Wat zijt ge van plan te doen?” dan luidt hun antwoord: „Allah Akbar! *), we weten het niet!”

Iederen dag nieuwe stakingen; iederen nacht brand; dat werkt storend op ieder menschelijk gestel, zelfs op dat van hen, die gewoon zijn veel emoties te beleven, veel gevaarlijke uren hebben doorgebracht.

Dan zoeken we rust, verpoizing, afleiding, liefst daar, waar geen menschelijk wezen zich vertoont; nemen een caïk en laten ons brengen naar de oevers van de Istamboul Boghasi, het wonderwerk van Moeder Natuur, dat twee werelddeelen scheidt; van Moeder Natuur, die wonderwerken schiep en wreed is zonder wederga, vernietigt wat er bestaat.

Dan komen in onze gedachten al wat er in ons leven is voorgelopen, goed en kwaad; we werpen een blik rugwaarts, en een vooruit!

In de toekomst! Ja, en aan het einde daarvan ligt de eeuwige rust.

Kalm, bijna geruischloos kabbelen de blauwe wateren van den Bosphorus tegen den oever van het oude kerkhof.

Ze sluisteren me toe: „eens rust gij ook hier!”
Allah Akbar! Dan zijn de droeve dagen voorbij en heb ik vrede.

Op aarde bestaat die niet!
Daar is alles strijd!

Konstantinopel.

Æ.

*) God is groot.

Foto Aug. F. W. Vogt.

VOORGEVEL. TUINZIJDE.

DE TROMPENBURGH.

EEN der meest bekoorlijke plekjes van ons land, verrassend door de verscheidenheid der natuurfereelen, verrukkelijk door de prachtige tinten van uitgestrekte heidevlakten, welke afgewisseld worden met rijke bouwlanden en ook door zwaar geboomte, levendig door de vele kleine schilderachtig uit elkaar gebouwde dorpen en treffend tevens door den goeden smaak, waarmee vooral den laatsten tijd ook aanzienlijke en rijke heerenhuizingen overal gesticht zijn — zoo is het Gooiland, dat den bewoners, behalve de rijke afwisseling in aard en gesteldheid van den bodem, ook nog het niet te onderschatten voordeel biedt van het zoo achter de hand liggen van Amsterdam. Is het dan te verwonderen, dat zóóvelen, fiscale overwegingen nog ter zijde gelaten, zich in het schilderachtige Gooiland nederlaten om zich dagelijks te kunnen verlustigen aan de zeldzaam rijke gaven der Natuur, welke hier zoo kwistig zijn uitgestrooid?

En steeds heeft het Gooiland zich mogen verheugen in de bewondering van landgenoot en vreemdeling. Het zij met allen eerbied voor zijne omvattende wetenschappen gezegd — maar de droge, altijd stijve, schrijver van den „Tegenwoordige(n) Staat der Vereenigde Nederlanden” zelfs, geraakte in 1750 bij de beschrijving van de Gooische natuur in voor hem zeer ongewone geestdrift.

Wij laten hem hier even aan het woord:

„De Grond van Gooiland is hoog, zandig en niet overal even vruchtbaar, als ten grootsten deele met Heigras bewassen, waarop eene menigte Schaapen geweid wordt, welke kudden en geringe Stallen men hier overal op de eenzame Heiden, doch meest naar den kant van Hilversum, verspreid vindt. Echter zijn 'er rondom alle de Dorpen zeer schoone Akkers, op welke, behalven Haver en Garst, voornamelijk Rogge en zeer schoone Boekweit, in vrij grooten overvloed, wast, 't welk ook gelegenheid geeft om 'er Byen te houden, die goeden Honig en Wasch geven. De Gooilanders zijn gewoon hunne bebouwde Landen *Enghen* te noemen, in onderscheiding van de hooge Hei; aldus is 'er de Naarder en Bussumer, de Huizer, de Hilversummer, de Blarikummer en de Laarder Engh. Deeze verscheidenheid van grond lokt jaarlijks veele Inwooners der omgelegene Steden en plaatsen naar Gooiland, om den Bloei der Boekweit te beschouwen en zig te verlustigen met de bevallige Gezigten deezer Landsdouwe, die om haare menigvuldige veranderingen eene aangename verwon-

deringe baaren in zulken, die zelden of nooit anders dan laage Weilanden gezien hebben. Hier vertoonen zig tusschen de ruwe Heide op de Heuvelen en in de Dalen de vrugtbaarste Akkers, sommige bezaaid, sommige afgemaaid, anderen met een witten bloeisem bedekt, die men zig als een Zee van melk kan verbeelden. Op de hoogste Heuvelen beschouwt men, als in een oogenblik, de Zuiderzee, het laage Waterland, de blaauwe Veluwe, Heiden, Bouwlanden, Weiden en Bosschaadjen, zoo dat het oog naauwlijks weet waar het zig zal heenen wenden, waar het zig wil aftrekken, om geene der bekoorelijke vertooningen en verschieten te missen.”

„Het nieuwste, netste en vermaaklijkste Dorp van geheel Gooiland” nu, zoo schrijft elders Wagenaar, is 's Graveland, gesticht op een plek, waar men omstreeks 1625 slechts vond „Onlanden, Vullingen, verlaatene Veenen, uitgedolven en moerassige plaatsen, die meest niet anders dan Biezen, Hei en andere wilde ruigte voortbragten. Deeze Landen behoorden ten dien tijde noch aan de Graaflijkheid, zonder dat zij onder het bijzonder Bestier van eenige andere Dorpen van Gooiland schijnen geweest te zijn, waar uit men met reden kan opmaken, dat zij den Naam van *'s-Graavenlanden* behouden hebben, die bij verkortinge *'s-Graaveland* geworden is. Van wat slegte hoedanigheid deeze Landen ook mogen geweest zijn, men vindt echter in de voorrige (de 17e) Eeuwe, omtrent den jaare 1625 of wat vroeger, eenige luiden, die genegen waren om ze tot bebouwinge bekwaam en vrugtbaar te maaken. Zij keerden zig ten dien einde tot de Rekenkamer van de Graaflijkheids Domeinen, met verzoek om die Onlanden voor zekere erkentnisse te mogen bekomen. De Rekenkamer wees de Onderneemers naar de Staaten van Holland en Westvriesland, aan welken, in den jaare 1625, door Mr. Jan Ingel en zijne medestanders een Verzoekschrift werd ingeleverd om deeze Landen te mogen benaderen, op zulke eene wijze, als zij met de Rekenkamer zouden kunnen overeenkomen, en om tevens voor zekeren bepaalden tijd van Jaaren zoodanige Voorregten en Vrijdommen te mogen genieten, als gemeenlijk, bij den aanleg van nieuwe Landen of Bedijkingen worden vergund, benevens het Regt van Ambagtsheerlijkheid over den Grond, die hun zou worden toegestaan. Hun Verzoek werd ingewilligd met enige bepaling. Tot erkentnisse zouden zij aan de Graaflijkheid jaarlijks betalen tien Stuivers voor ieder Morgen Lands, 't welk volgens Oktrooi van den jaare 1636 veranderd is op de Elde Schoof. De Ingelanden verkreegen toen ook het Civile Regtsgebied, om,

DE TROMPENBURGH. KOEPELBOUW VAN DEN WEG AF GEZIEN.

Foto Aug. F. W. Vogt.

met raad van den Baljuw van Gooiland, Keuren te moogen maaken om hunne Landen te laten beregten door een Schout en Schepenen, bij den Baljuw uit de Ingezetenen te kiezen. Het Crimineel bleef ter berigtinge van de Vierschaar der Stede Naarden. Op den Grondslag deezer Oktrooien of wel van het Eerste, ging men aan het werk om de Landen af te graaven en ter bebouwinge bekwaam te maaken, waar omtrent het Werkvolk der Onderneemers geduurig, door de Ingezetenen der omleggende Gooilandsche Dorpen en in 't bijzonder door die van Hilversum, werden gestoord, met hunne werken te vernielen, op de Graavers met scherp te schieten, hen te kwetsen en verder alle moedwilligheid te bedrijven, in weerwil van 's Lands Plakaaten en de Inlegeringe van eene Kompagnie Ruiters en Voetvolk. Door den iever der Aanleggers, geraakte nochtans het werk, reeds in het jaar 1634, in die orde, dat de Akkers konden gekaveld worden, en volgens de verdelinge van dien tijd beliep 's Graaveland op Vijfhonderd Vijfenvijftig Morgen en Agtentwintig Roeden Rijnlandsche Maat. Sedert is het een vermaaklijk Oord geworden, waar in men, in een kort begrip, zeer aangename Gezigten ontmoet van lommerijk Geboomte, vruchtbaare Zaai- en Weilanden, Heiden, Water, en Veengronden.

„De aanleg van 's Graaveland is zeer regelmatig, strekkende zig het Grondgebied, aan de zijde van Naarden, van den Hoek aan de Noordzijde genoegzaam in een regte lijn tot aan de Hilversummer Vaart, langs een Weg, die ter wederzijde beplant is met eene dubbele rij van hooge en schoone Eiken en andere Boomen. Aan de Oostzijde van dezen Weg beschouwt men niet anders dan schoone Weilanden, heerlijke Lustplaatsen en aanningen strekken tot aan de 's Graavelandsche Vaart. Alle de Huizen, die niet tot Lusthuizen of Boerenwoonungen dienen, moeten aan die zijde gebouwd worden, zoo lang 'er plaats in de langte van 's Graaveland overblijft.”

Het duurde dan ook niet lang, of lustgebouwd en 's Graaveland was in luttele jaren van een betrekkelijke woestendij gegroeid tot een bloeiend en aanzienlijk dorp. Het meest bekende der hofsteden — en dit woord dan opgevat in den vroeger gangbaren zin, waar wij nu in onzen deftigen tijd liever zouden spreken van buitenplaats of lusthof — was dat, hetwelk wij tot onderwerp van bespreking en beschrijving thans gekozen hebben: de Trompenburgh, een stichting van den Luitenant-Admiraal der Vereenigde Nederlanden Cornelis Tromp, zoon van Bestevaer, die, grenzende aan het buiten Spiegelrust van van Raaphorst, een eigen lustverblijf bouwde.

Maar de kwade dagen van het verblijf der Franschen in ons land werden ook duchtig in Gooiland gevoeld. In 1672 kwamen heden" plengende. Het was den laatsten dag van September 1672, dat Maarschalk Luxemburg met zijne troepen het Gooi binnen-trok en de weg, dien de Franschen zich gekozen hadden, was gaarden en den schrik, welken de woestelingen overal verspreidden. Natuurlijk, dat zijhet bijzonder gemunt hadden op de bezitting van hun zoo gevreesden vijand, admiraal Tromp. Hoe zij er huis hielden, meldt de schrijver van „De Tegenwoordige Staat der Nederlanden”:

„Het heerlyk Geboomte werdt 'er uitgerooid en het Landhuis van den Admiraal werdt genoegzaam ten gronde toe gesloopt; alles, wat kostelyk was en tot sieraad der Gebouwen diende, werdt verbroken, weggevoerd, verkocht of vernield, en eindelyk ook het Landhuis van des Admiraals Gemalinne in brand gestoken, waar door het in een puinhoop is ter nedergestort.” (Wordt vervolgd).

ENKELE PIJLSTAARTEN OF SPHINXEN.

(SPHINGIDAE).

OVER deze familie der Nachtvinders zou eene vrij uitgebreide verhandeling geschreven kunnen worden. Wij moeten ons tot slechts enkele punten beperken. Onze meest beweeglijke, snelst vliegende Vlinders be-

hooren er toe. Ze zijn gemakkelijk kenbaar aan hun slanke, spitse voorvleugels met schuinen achterrand, en betrekkelijk korte achtervleugels. Bij de meeste soorten nemen de vleugels in den ruststand den dakvorm aan. Het achterlijf is gewoonlijk puntig. Sommige genera hebben een vlucht van 130 m.M. De sprietten, beschubd en behaard, zijn korter of slechts weinig langer dan de halve voorvleugel. Bovendien treft men daaraan bij de mannetjes — bij het geslacht Smerinthus ook bij de vrouwtjes — nog langere haren aan, welke staarten zijn behaard. De samengestelde ooggen zijn groot en naakt, terwijl de bij-oogen ontbreken. De meeste geslachten brengen slechts één generatie ter wereld; sommige echter twee. De 16-pootige, naakte rupsen bezitten een horen op den elfden ring van het achterlijf. Vandaar de naam Pijlstaarten. In rust zitten vele rupsen dikwijls met den kop en het voorste gedeelte van het lichaam omhoog, de voorpooten ingetrokken. Daarom heeten zij Sphinxen. Gewoonlijk overwinteren zij als pop.

Eigenaardig is de wijze, waarop de geslachten *Macroglossa* en *Sphinx* de nectariën uit de bloemen zuigen.

Zij gaan niet bedaard op de bloem zitten, doch „staan” er voor, waarna zij in snelle vlucht

en onder geraas verder vliegen. In tegenstelling met andere soorten bezit het geslacht *Macroglossa* een grooten kop met een breed gepluimd achterlijf en schubbenbosjes ter weerszijden. De sprietten zijn langer dan de halve voorvleugel.

De Vlinders vliegen overdag, het hierbij afgebeelde exemplaar *Macroglossa stellatarum* ook in de schemering. De naam „Onrust” duidt zijn aard aan, die van „Meekrapvlinder” bij het liefst leeft. De voorvleugels van dezen plant, waarop hij het liefst leeft, donkere dwarslijnen; de achtervleugels gekleurd met donkeren achterrand. Ook het lichaam is grijs, terwijl het achterlijf geteekend is met witte en zwarte vlekken. Hij vliegt in Juni of Juli, soms ook in September. Wanneer deze najaarsvlinders niet sterven, overwinteren zij, geheel en al dus tegen den regel, dien wij bij andere Pijlstaarten waarnemen. De kleur der rupsen is nog al afwisselend, vooral tegen den tijd der verpopping. Groen of roodbruin zijn de hoofdkleuren.

De *Sphinx Ligustri* of „Liguster-Pijlstaart” heeft korte sprietten en een puntig uitlopend achterlijf. De aan den achterrand effene voorvleugels, met lichtbruin, zijn roodachtig wit bestoven, overigens zwartbruin. De achtervleugels rose met zwarte dwarsbanden. De rug is zwartbruin, op de zijden roodachtig wit. Midden over het achterlijf, dat afwisselend rose en zwart is, loopt een zwarte overlangsche lijn, waardoor het in tweeën gescheiden schijnt. De vlinder vliegt in de schemering en houdt in den ruststand de vleugels dakvormig bij een. In Juni en Juli verlevendigt hij onze omgeving en trekt de aandacht niet alleen door zijne prachtige kleuren, maar ook door zijn vlucht, die tusschen 95 en 120 m.M. afwisselt. Ook de groene rups met witte en paarse strepen, haar zwart omljsten kop en zwart horen is een aangename verschijning. In September leeft zij op liguster, sering, hulst, esch, sneeuwbal, vlier, enz. De *Smerinthus tiliae* of „Linde-Pijlstaart” heeft voorvleugels met gehakkelden achterrand en achtervleugels met een groote inbuiging. De vlinder valt door de veelkleurigheid van zijn kleed dadelijk in het oog. Op de paarse, bruine of groene voorvleugels bevinden zich in het midden twee donker-groene, hoekige vlekken, welke

De achtervleugels zijn geel, ten deele zwart-vaak ineenvloeiend. De hoofdkleur van het lichaam is groen, hier en daar achtig. De rups is lichtgroen, wit of geel gestippeld met grijs of geel-achtig. In rust is de rups een horen, die gewoonlijk blauw-voorste bedekt. De rups is bezit een horen, die gewoonlijk blauw-geelroode zijstreepjes en zwart is. Tegen de verpopping verdoch bij een jong exemplaar is. Zij leeft op iepen, elzen, berken en lindert de rups van kleur. Zij ontleent den, waaraan zij haar naam ontleent. Tot de familie Sphingidae behooren ook nog de genera: *Deilephila* en *Acherontia*, wat de in ons land verblijfhoudende betreft.

P. FRANSEN JZ.

Foto A. Dekema. MEEKRAPVLINDER OF ONRUST.

Foto A. Dekema. LINDE PIJLSTAART.

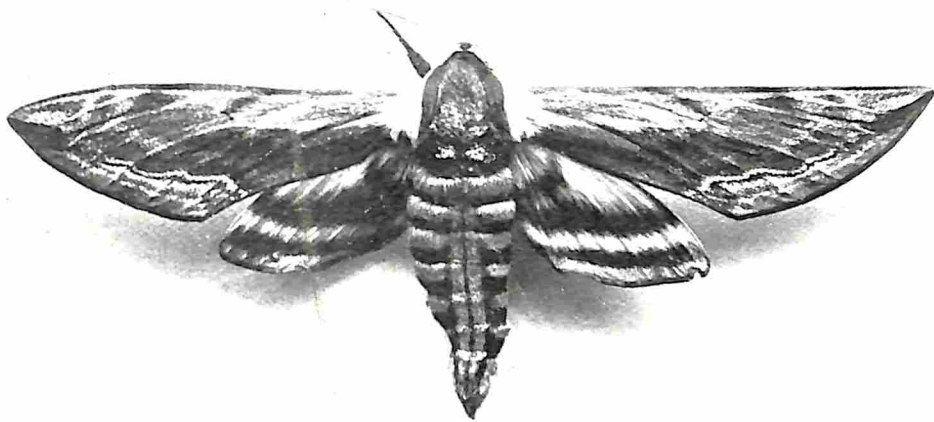

Foto A. Dekema. LIGUSTER PIJLSTAART.

VAN DEN AMSTERDAMSCHEN ZELFKANT.

I.

NATUURSCHOON hebt ge om Amsterdam niet te zoeken. 't Mag overbodig heeten, deze uitspraak, die tevens een klacht inhoudt, hier nader te motiveeren. De toestand is er bovendien met den loop der jaren niet beter op geworden en de Amsterdammers benijden de stad vaak haar mooie omstreken, vooral in den zomer, van de drang om „buiten” te kunnen wandelen, bevrediging

langt. Toch heeft ook Amsterdam zijn „buiten”, want dat begint reeds dáár, waar de bebouwde kom der gemeente eindigt. Nu men die uitdrukking „bebouwde kom”, niet opvatten in den zin der wet, maar naar de meest letterlijke beteekenis. Van dat Amsterdamsche „buiten” aan den zelfkant der stad kan u hier vertellen.

Er is nu al geen grootsch of weelderig natuurschoon: aardig groeide plekjes zijn er wel en overal in 't rond, langs heel den omtrek van de Amsterdamsche halve maan, heeft men een wijd uitzicht over de weilanden. De eentonigheid dier vlakke grasvelden wordt hier en daar onderbroken door boomenrijen en een boerderij of de huizengroepering van een naburige gemeente, met opsteden kerktoren en — modern aspect — hooge fabrieksschoor-

neen, tegen de lucht getrokken. En dan zijn er langs dien stadskant, karakteristiek en pittoresk, overblijfselen uit een vorige periode. Eigenaardige stadsuitbreidingen, óf vervallen, in hun laatste stadium, óf pas in aanbouw. Huisblokken, hard en bar in hun stand, en versleten buurtjes.

Daar tegenover het vrije buiten, dat in vroeger jaren wel heel anders was. Ook toen, géén natuurschoon elders, maar toch is er een tijd geweest, dat Amsterdam gezegd kon worden in een krans van groen te staan. Dat was, toen om Amsterdam de vele buitenplaatsen lagen, die nu ook al zijn verdwenen — slechts een enkele bleef over en in staat staat nog. De gegoede Amsterdammers waren destijds nog niet de forensen, die 't eerst langs de Vechtstreek zouden zoeken, en die de omstreken van Haarlem en Gooi zouden uitkiezen voor hun rustverblijf. Dicht om Amsterdam lagen hun „uythoven”, trouwens, de primitieve vervoermiddelen maakten het niet mogelijk ver van de hoofdstad zijn „lustoord” te trekken. Tot dat de sporen van de vroege tijden... Een der belangrijkste sporen, die er toe bijdroegen Amsterdam te ontdoen van haar „buiten”-omgeving was de uitbreiding der stad zelve. Amsterdam werd steeds grooter en bij het uitbreiden der huizenblokken, telkens

weer aan- en bijgebouwd — echter niet meer met behoud van den halven maanvorm der stad — moesten de buitenplaatsen verdwijnen. Door de aanstappende huizenblokken werden de bosschen en boschages vertreden. En de stads-uitbreiding bleef voortgaan, weldra over de weilanden heen, zoodat 't er thans veel van overblijft, of Amsterdam oprijst uit de groene wei. Van omstreken, die tot wandelen noodigen, is bijkans niets meer; terwijl in de 17de en 18de eeuw buitenplaats aan buitenplaats zich uitstreckte, naar Jan ter Gouw schreef, van vóór de poorten der stad tot uren ver in 't rond; langs alle wegen en vaarten, langs dijken en paden strekten de luthoven met schilderachtige „hofgebouwen”, met koekeukenen en torentjes, met vergulde beelden en ruischende waterwerken. Behalve om die buitenplaatsen waren wandelingen buiten de stadswallen ook aan te bevelen om de gezellige drukte en beweging, die er heerschen kon. Want ook de „kleine luyden” konden er hun vermaken, herbergen en uitspanningen — thee- en zomertuinen — waren er bij menigte, dan het visch- en kolfbanen en alléén reeds het voorbijgaan van de „snelle” trekschuit, of wat er meer voor kleine genoegens waren. Hoe meer Amsterdam „uitgelegd” werd, hoe meer dat al verwoest werd; velen hebben misschien nog de „Amsterdamsche paden” bekend, waar de kleine burgers nog eenigszins „buiten” konden wandelen, aan den overkant van den buitensingel. Alleen had men daar veel last van de vochtigheid, waarom 't eigenlijk ongezond was aan die paden. Dat behoorde tot de naweeën van den overlast van het water, waarvan Amsterdam in vorige eeuwen veel te lijden had gehad. Vooral het Diemermeer, dat later ontgemaald werd, was een kwade buur, (doch daarover in een later artikel).

Toen de buitenplaatsen al verdwenen waren, hebben de Amsterdammers zich nog kunnen vermeien in wandelingen langs de buitensingels. „En waar vond men een buitensingel als den onzen?” vraagt Jan ter Gouw. „Eeuwig jammer, dat hij al te onbedacht ter vernietiging werd gedoemd! 't Is geen gelukkig moment geweest, waarop besloten werd Amsterdam te vergroeten in 't omliggend weiland. De koeien in het weiland — de koopstad aan den weg naar zee! Maar dit begreep men toen nog niet. En zoo men dan toch de stad in het weiland wilde uitzetten, — welk een heerlijke ceintuurbaan had die buitensingel kunnen worden, met geboomte en plantsoen, en waterpartijen! Dan ach! het publieke-werkengenie bevatte dat niet, en wat een sieraad van Amsterdam had kunnen zijn, is voor immer weggevaagd.”

Wonder-actueel nog in zeker opzicht, die „clachte” van een Amsterdammer.

Een eigenlijke stadsvergrooting kwam er niet meer; slechts een aan- en buiten-ombouwen in den polder, waarmede omstreeks 1870 begonnen werd. Wilt ge weten hoe 't er in de eerste jaren na dien uitzag? Nog eens citeer ik Jan ter Gouw:

„De driehoek tusschen Buitensingel, Wetering en Zaagmolens-

Foto B. van Bilderbeek.

AAN DE KOSTVERLOREN VAART.

pad werd overkruist met dijken, die bestemd waren tot straten. Die dijken kregen namen, en die namen werden op blauwe bordjes geschreven, als men aan de hoeken der straten spijkert. Maar hier waren geen hoeken van straten; hier was huis noch muur, noch schutting, geen boom zelfs, om ze aan te spijkeren. Toen werden die bordjes aan staken gespijkerd, zoodat elke staak een kruis scheen, en die staken werden in den grond gezet. Maar de grond was los en de tijd werd gerekte. De kruisen zwenkten rechts of links, en sommigen vielen om. En op 't weiland verzamelde zich het hemelwater en 't gelek een verlaten middeleeuwsch kerkhof, waar de stormwinden overgegerd en de stortregens op neergeplast waren”....

Tegenwoordig... 't resultaat dier stelsellooze uitbreiding ziet men in onze nieuwe stadswijken. Daar doorheen gegaan zijnde, wat een heele, min of meer eentonige, wandeling is, door al die rechte straten, die elkaars gelijken schijnen, komt men aan den stadskant, waar ik ben gaan speuren naar aardige „buitenkiesjes”, een wilgenrij aan een klein water, een molen, een herbergje en een warmoezerij. Dat herinnert er aan 't verleden en dan zijn er andere stadseinden, er vlak naast gelegen, die van den jongsten tijd dateeren.

„Wien met mij lust, langs Amsterdam,
Den buitensingel om te treden
Van 't IJ, daar het zijn oorspronk nam,
Naar d'Amstel met zijn lieflijkheeden”—

heelemaal kan ik het Daniël Willink, den lofzanger van den Amsterdamschen Buitensingel, niet nazeggen. De buitensingel,

bovendien ontdaan van bijkans al haar aantrekkelijkheden, ligt ingebouwd, al jaren en jaren. Passender waren, had ik een motto willen hebben, de volgende nieuwjaarswensch-achtige dichtregelen geweest van den zelfden rijmel-poëet uit de 18de eeuw:

„Want, daar elk eer (vroeger)
zijn aankomst hadt
Legt nu in 't midden van de
stadt.”

Conclusie derhalve, dat we, wat trouwens reeds was opgemerkt, heel wat nieuwe straten en buurten te doorwandelen hebben al eer „buiten” te zijn. En óók, dat die nieuwe stadsgedeelten buiten de singels geen omvangrijke geschiedenis hebben.

Langs de Kostverlorenvaart ben ik begonnen. Waar precies? Aan het eind van de Bellamystraat, waar een wingerd-begroeid herbergje nog 't „Vrij-Wijn” tegen den gevel heeft op twee groen geverfde tonnetjes. Al dadelijk recht over 't water een buiten-uitzicht: hooi te veld en een molen, flink van bouw en tekenachtig van lijn. Dan naar den overkant, met 't bootje van den veerman en we hebben het eerste gezicht op Amsterdam. Niet bepaald het méést karakteristieke, dat zullen we elders krijgen, waar 't zich opdoet met torens en koepels en schoorsteenen, hoog uit boven de daken-wemeling. De Kostverlorenvaart, die in dien goeden ouden tijd liep:

„Voorbij een reeks van hoven hecñ:
't Sieraad der zoete wandelwegen,
Daar ieder moestuin schenkt een schat
Van overvloed voor d'Amstelstadt”.

die vaart, ook de „Nieuwe Wetering” genoemd, werd reeds in 1413 gegraven. Door haar kreeg Amsterdam een rechtstreeksche verbinding met het Haarlemmeer. Ook kwam toen de overtoom, overslag of overhaal tot stand; daarmede werden de schuiten over den dam gehaald, die in de vaart lag. De vele geschillen met Haarlem, waartoe dam en overtoom aanleiding gaven, ga ik voorbij; Wagenaar heeft er uitvoerig melding van gemaakt.

De benaming Kostverloren beteekent niets anders dan dat „de Kosten verloren waren” — dat is klaar, merkt Jan ter waardoor 't gekomen is, dat de moeite voegt er aan toe, maar dezer wetering als verloren werden beschouwd is velen niet zoo

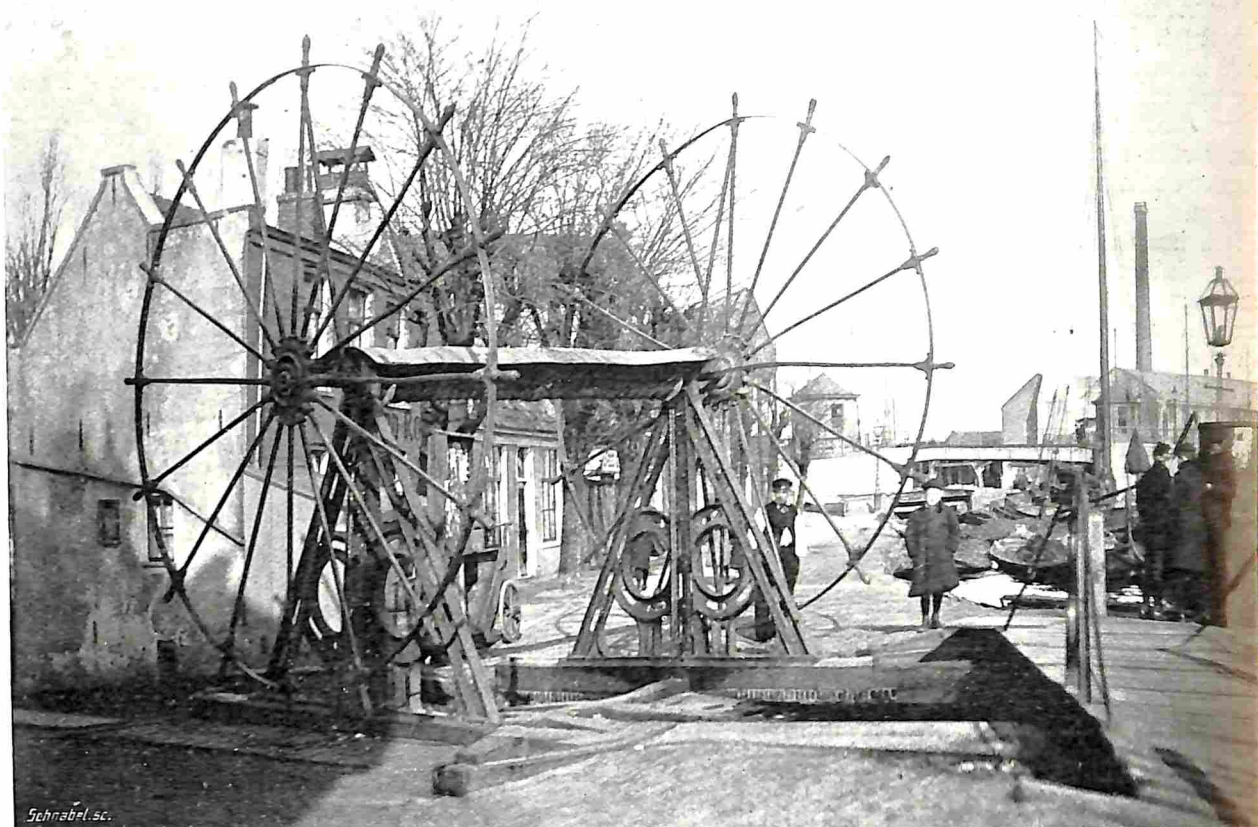

Foto B. van Bilderbeek.

BIJ DEN NIEUWEN WEG NAAR HAARLEM.

klaar geweest. Dit getuige het feit, dat er heel wat over gefantaseerd is en toch is de uiteenzetting vrij eenvoudig. Het Hoogheemraadschap van Rijnland had de Kostverloren Wetering doen graven; deze nieuwe Wetering doorsneed den Heiligenweg, den lateren Overtoomschen weg. De regeering van Amsterdam liet zich door het Haagsch kapittel bij brief van den 24^{en} Februari 1415 met het onderhoud van den tot dusver vrijwel verwaarloosden Heiligenweg belasten en zij liet er een vaart voor schepen graven, daarbij een doorvaart makende in den Ring van Rijnland, „het gat van den Heiligen Weg”. Waarschijnlijk meende de Amsterdamsche Regeering zich dit te mogen veroorloven met gelijk recht als de Heerer van Rijnland zich veroorloofd hadden den Heiligen weg door te graven. Maar toen liet Rijnland een dam leggen in „t gat van den Heiligen Weg” en die dam werd 't begin eener eeuwenlange geschiedenis van getwist en gehaspel. Intusschen, was die dam een sluitboom voor Amsterdamsche scheepvaart — hij was het ook voor Rijnlands waterlozing. Rijnland kon toen tot Amsterdam zeggen: — aldus ter Gouw — „Uwe schuld is 't, dat mijn kosten verloren zijn”. En Amsterdam kon daarop antwoorden: „Laat den dam wegnemen, dan hebt gij de watering vrij en ik de vaart”. Maar die dam bleef er en zoo gingen voor beide partijen de kosten verloren.

Van den buitensingel naar de Kostverlorenvaart liepen verscheidene paden. De meeste dezer paden en de Stadssingel waren bezet met zaagmolens. Het gezaagde hout werd langs de Poldersloten naar de stad vervoerd, terwijl het ongezaagde in die sloten en in de Kostverloren vaart lag.

Vermeldenswaard is nog, dat de aanwassende houthandel hier ter stede, gelijk Wagenaar schrijft, gelegenheid gaf, dat men, met de Heeren van Rijnland in onderhandeling zocht te treden om de Kostverlorenvaart tusschen de stad in koop of huur te krijgen, met het oogmerk om ze voor stadsrekening wederom te verhuren aan de houtkoopers om hun hout in te leggen. Burgemeesteren werden daartoe door de Vroedschap gemachtigd bij resolutie van 15 Januari 1655.

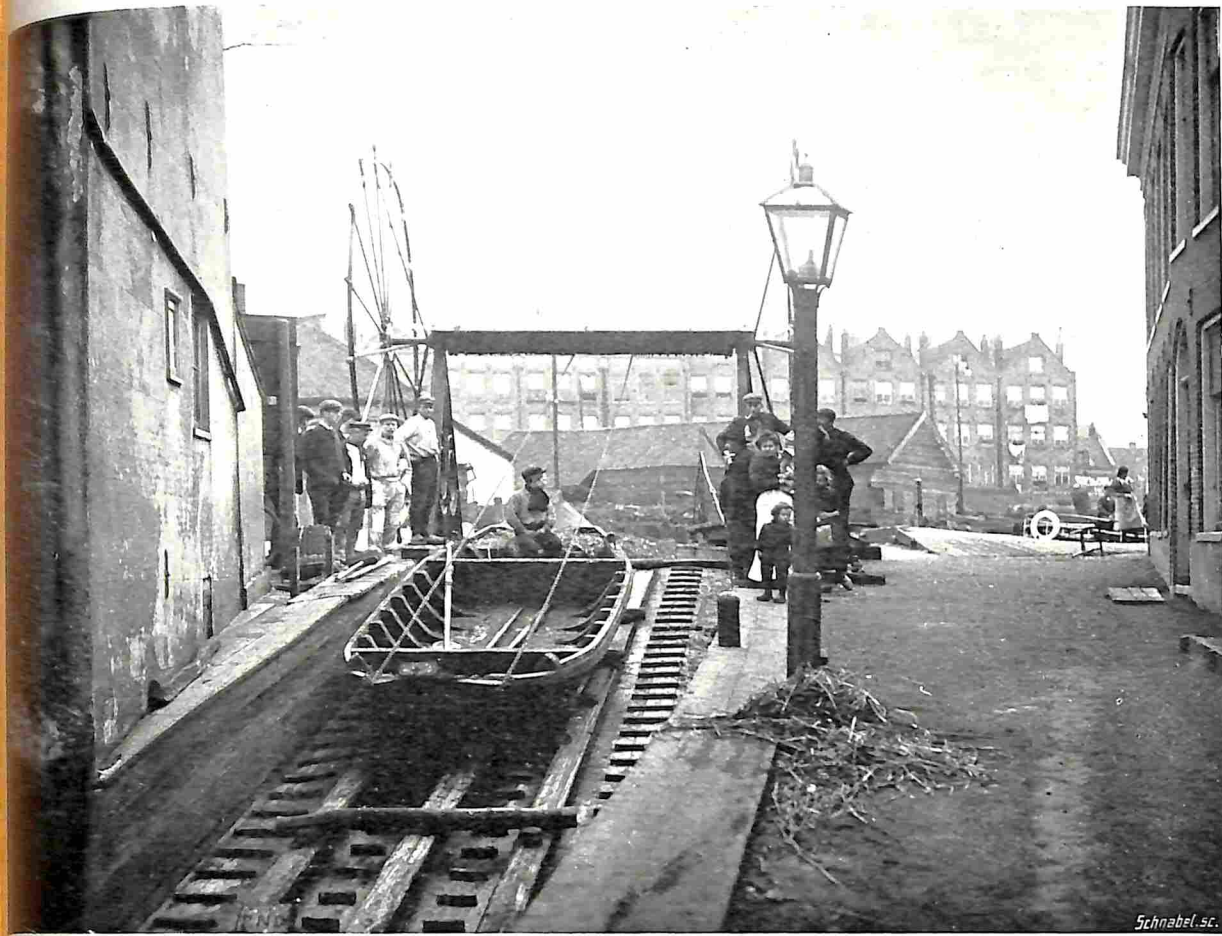
Wel eigenaardig, dat men aan de Kostverlorenvaart nog houtzaagmolens vindt en dat op aangrenzende terreinen nog tal van aannemers-werkplaatsen zijn, keeten van bouw-ondernemers en ook de stratenmakers-werf. Maar dat is een heel eind verder de vaart langs.

Voorbij de boven reeds genoemde molen, „de Hoop” geheeten,

Foto B. van Bilderbeek.

MOLEN IN HET HOUTZAAGKWARTIER BUITEN DE RAAMPOORT.

opmerkelijks aan den gevel al weer, als 't niet het harmonieus geheel was, dat zoo voldoet. Boven in den met krullen bekanden geveltop leest ge:

„Door Gods zege
Hebbe wey Dit verkregen.”

Dat is in de buurt van het Lange Bleekerspad, eertijds bezet met kleine kleeren-bleekerijen, evenals het Korte Bleekerspad. Iets verder, achter 't kerkhof „de Liefde” een paar oude stadshoekjes, vervallen huisjes, en, links van de Hugo de Grootkade, een vervallen scheepswerf. Dat kerkhof „de Liefde” was vroeger aan het eind van een groote laan gelegen, buiten; nu ligt 't ingesloten bijkans door de nieuwestads-woningen.

In deze omgeving vond men veel moestuinen — als trouwens elders ook. Willink, al meer door mij genoemd, — de man zei, naar den aard van zijn tijd, alles op rijm — constateerde:

„Hier schenkt de Lente ons 't
eerste groen,
Hier tieren kroppen, hier radijnen.
Hier toont de kracht van elk
Saisoen
Wat gunst zij 't menschedom kan
bewijzen.

Men denkt thans om geen
Kenmerland,

Noch om zijn moeskruid, noch zijn peenen.
Dit alles vindt men hier geplant;
Dit alles kan de klay verleen.”

Dat was eens anders geweest; in eene beschrijving van Amsterdam, uit 1664 leest, men: „Moeskruiden en diergelijke groente geven deze omleggende landen niet, maar het zelve werdt daar gebragt uit Kennemerland, Rhijnland, het Sticht en de Betuwe”. En tegenwoordig zal hetgeen de warmoezerijen om Amsterdam bijdragen tot voeding van de stad, ook niet bijster groot zijn.

Verder op komen we in de buurt van de gronden, waar eens de lakenramen op stonden. 't Waren houten stutten, waarop de lakens werden uitgespannen en er dan eenigen tijd, dag en nacht, opleven, 's nachts natuurlijk bewaakt. De „Raamstede” heetten die terreinen en de Raampoort dankt er haar naam aan. Die „raamstede” is bij de uitbreiding der stad telkens verplaatst. Amsterdamsche straten bewaren de herinnering er aan. Zoo was in den ouden tijd de Raamstede, waar nu de Nieuwe Zijds Voorburgwal en de Spuistraat zijn, van Spui tot Paleisstraat. In 1500 kwam er dwars door dat terrein een steeg, natuurlijk de Raamsteeg genoemd, later werd 't de Rozemarijnsteeg en de naam van Raamsteeg kreeg haar achterbuur. Dat waren de ramen

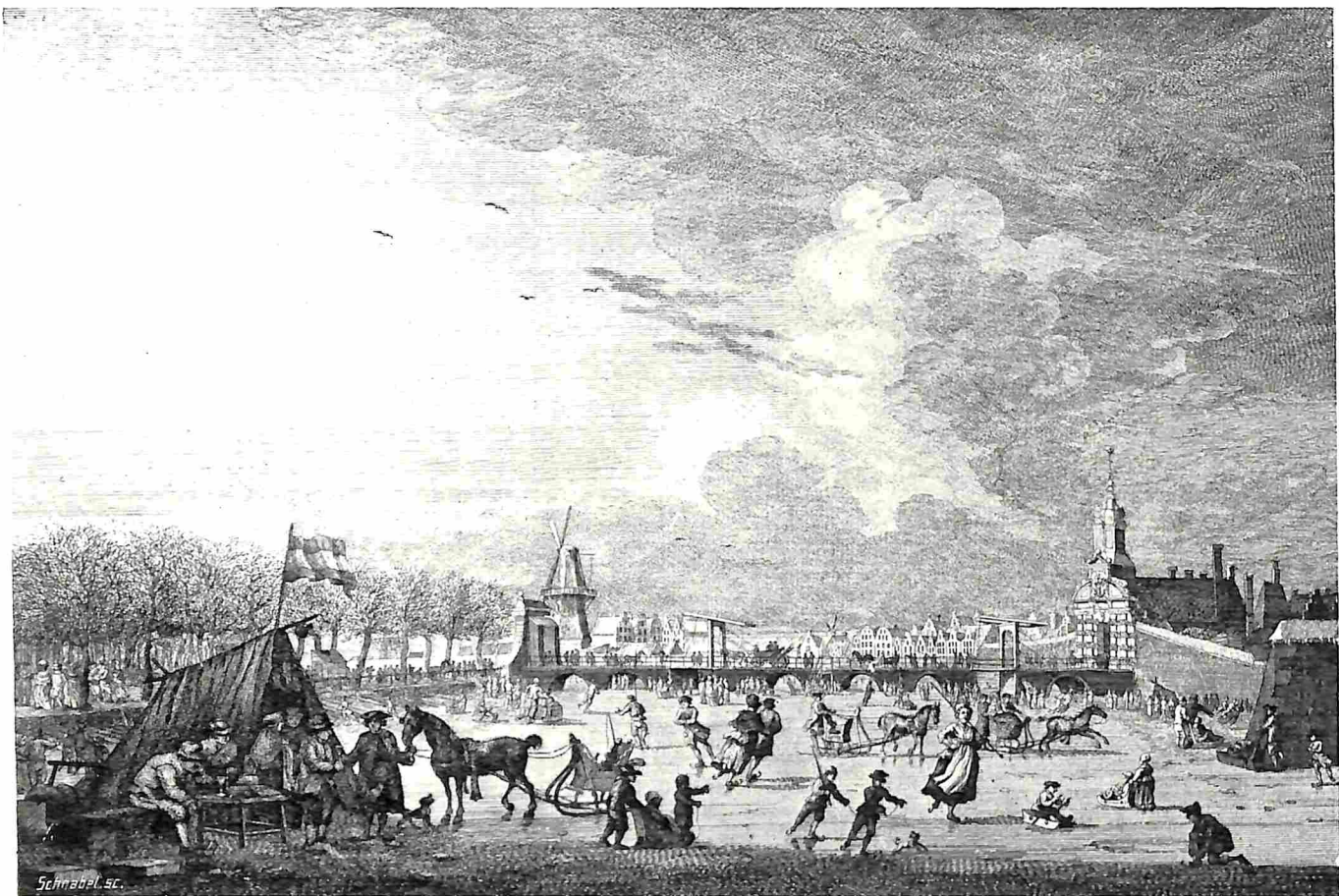
OVERHAAL BIJ DE SLATUINTJES.

„Deze molen kan niet malen.
Wie wil drinken moet betalen.
Die geen geld heeft wacht tot morgen,
Want het is vandaag den dag,
Dat ik niet borgen mag.”

Weer iets verder de vaart langs een overhaal — niet de beruchte „Overtoom”, waarvan zoo even sprake was. En rechts bleef het uitzicht de stadsbuurten, een chaotischen aanblik van huizen en erven, waar allerlei klein-industrieën uitgeoefend worden, „vegeteeren”. Een kijkje als achter de coulissen, typisch om de bedrijvigheid. Voorts lange straten en tegen den achtergrond, nog zich verheffend, de Westertoren, die altijd zichtbaar blijft. Links telkens tusschen lage huisjes en schuren door, een uitkijk over weiden.

Maar wat er typisch en karakteristieks te zien was, vertellen de foto's.

Bij dien overhaal zijn we in eens in moderner omgeving, bij den weg-aanleg langs de elektrische trambaan naar Haarlem. Een nieuwe brug, brugwachtershuisjes, opgevoerde bestratingen, zandig en onbegaanbaar. In de laatste, wat er overbleef, wat nog geen plaats behoefde te maken voor den vooruitgang. Is alsof de nieuwe verkeersweg — een boulevard moet het worden — er overheen gelegd werd, dwars over de buitenbuurtjes heen. De huisjes liggen diep langs den weg. Heel de omgeving is zoo wel goed te overzien. Kleine warmoezerijen zijn er nog, op vierkante lapjes grond, door slootwatertjes omgeven. Daar over heen voeren houten bruggetjes, hoog, met een paar tredjes te bereikenen. Alles is kleintjes in een beperkt bestek. Op een tweeden plan de nieuwe huizenreeksen, die nog geen atmosfeer om zich heen schijnen te hebben, zoo scherp teekende kleuren en lijnen er zich aan af. Wat een contrast met die ouderwetsche huisjes, die zoo vertrouwelijk staan. Even een zijwegje rustig zulk een straatje staat, met weinig

DE HAARLEMMERPOORT VAN 1615.

aan de nieuwe zijde der stad, de Nieuwe Zijds ramen. De Oude zijds-ramen vond men vóór 1528 binnen de vesten, daarna werden ze naar buiten verplaatst, tegenover het tegenwoordige Rusland, de Raamgracht heet er nog naar. En uit de 17de eeuw dateeren de lakenramen, waarvan boven sprake was; de Raampoort heeft er, zooals gezegd, haar naam aan ontleend; en ook was er toen een „raamstede”, nabij de tegenwoordige Raamstraat, naast de Openbare Handelsschool aan de Marnixstraat.

De Raampoort was maar een doorgang in den stadswal, rechts er naast, tegenover de Bloemgracht, had men een doorvaart voor schepen.

Buiten de Raampoort werden in het begin van de negentiende eeuw een menigte „kroegen en drinkwinkels” gevonden, naar een stadsbeschrijver uit 1829 verhaalt, „waarin de smalle gemeente met eenen wals, menuet of contredans, begeleid van eene viool of klarinet, zich verlustigde.”

Na 't verdwijnen van de Raampoort heeft men nog lang van de Raambarrière gesproken, tot nu ook die naam in onbruik is geraakt.

Heette de Raampoort naar de lakenramen; iets verderop in de stads-ommuring had men de Zaagpoort, die toegang gaf tot de houtzaagmolens — 't was tegenover de Tigchelstraat. Nu nog vindt men aan dien kant, aan de stadsgrens, houtzaagmolens, waarover hierboven reeds gesproken werd.

Nog een ander bedrijf moet hier genoemd worden, dat zijn naam aan een verkeersweg afstond, n.l. aan de Lijnbaansgracht. Nog tegen het einde van de 18de eeuw en later ook, maar toen meer sporadisch, vond men aan de stadssingels vele lijnbanen, touwslagerijen.

De stads-geschiedenis-schrijver van 1829 laat een oud man de volgende klacht uiten:

„Het ziet er hier slecht uit, mijn heer. Mij heugt de tijd, dat wij met 34 man aan den slag waren; zie! daar zijn nog de spijkers in de boomen, waaraan de lantaarnen hingen, als wij in den avond, of bij nacht werkten; thans werken wij met twee man, en gebruiken nauwelijks twee bonden hennep in een jaar. De meeste touwslagerijen, die gij van hier tot aan de Haarlemmerpoort vindt, staan stil, en worden gebruikt tot bergplaatsen. In het zoo vermaarde Amsterdam zijn thans, met de Lands lijnbaan, vier of vijf touwslagerijen werkzaam”. Geruimen tijd is er nog een lijnbaan geweest aan den weg naar Zeeburg, nabij het abat-toir, zeker de laatste, waar een tiental jaren geleden nog wel eens een paar man aan den „slag” waren.

Doch thans naar de Kostverlorenvaart terugkeerend, passeeren we de Aschbelt — zoo spoedig mogelijk — en komen dan weldra aan het Amsterdamsch Westelijk Entrepot. Er is hier weinig opmerkelijks. De Kostverlorenvaart loopt verder langs de De Wittenkade, door een nieuw stadsdeel naar den Haarlemmerweg.

Uit het verleden zij echter nog 't een en ander aangestipt. Over de Zaagpoort werd aan de Baangracht, in 1614, een klokken- en metaalgieterij opgericht. Dat er eens een Slootmeer geweest is, daaraan herinnerde de naam van een der bolwerken. In 1644 werd het meer drooggemalen.

De bolwerken werden, met de slechting der stadswallen deels ook met den grond gelijk gemaakt, deels als plantsoenen behouden, of zij dienden tot kerkhof. Er waren 26 bolwerken, die allen in 1672, van den grond af tot aan den kruin met een steenen muur „opgehaald” werden. Op bijna elk bolwerk stond een windmolen. Een der laatst overgeblevenen was de molen „St. Victor”, aan de Marnixstraat nabij de Rozengracht.

Aan een der terreinen buiten de Haarlemmerpoort, de poort, die stond waar later de Haarlemmersluis gelegd werd, is een historische herinnering verbonden, uit den tijd toen de Hervormden in de Nederlanden om hun geloof vervolgd werden. Jan ter Gouw heeft dit feit als volgt verteld: „'t Was op Woensdag den 31sten Julij 1566 's morgens te negen ure, dat de predikant Jan Arents-zoon — door vier of vijf gewapende burgers (die hem als lijfwacht dienden, daar nog kortelijks met opentlijke aflezingen, elk gereformeerd leeraar met de galg was bedreigd) in een schuit van Zaandam gehaald — den predikstoel beklom, die geplaatst was op een buitendijksch grasveld ver buiten de poort, maar ook buiten den limietpaal gelegen, en „de Rietvink” genaamd. De toehoorders schaarden zich beneden den wind; vooraan zaten de vrouwen, daarachter stonden de mannen. Deze predicatie op het gras onder den blooten hemel duurde omtrent drie uren, en toen zij geëindigd was, werd de predikant door dezelfde gewapende burgers weer over 't IJ gevoerd.

„De plaats dezer immer gedenkwaardige godsdienstoefening ligt thans binnen de stad, en 't is de Vinkenstraat, die er den naam van bewaart.” — De naam „Rietvink” was ontleend aan het uithangbord van een herberg.

't Laatste gedeelte van den stadselfkant, tot de Haarlemmerpoort, loopt thans achter de buurten buiten de Haarlemmerpoort, het straten complex met namen van staatslieden uit het 1ste kwart der 19e eeuw. Links gaat men langs grasvelden, weldra als bouwterrein aangeslagen. 't Pompstation der Gemeente-Waterleiding en de Centrale van „Electra”, met achter zich nog de begraafplaats „Vredenhof” sluiten hier den omtrek af. En meer links, waar nog 't uitzicht vrij is over het polderland, gaan, in de verte voortgliddend als groote doozen, de tramrijtuigen, van de elektrische spoor naar Haarlem. Toekomstbeeld: een met boomen beplante, breede boulevard, met „heerenhuizen” en een druk

verkeer van moderne vervoermiddelen. Een nieuw gedeelte van den heirbaan naar Haarlem.

Eindelijk zijn wij aan 't eerste rustpunt van onze stads-omwandeling, aan de Haarlemmerpoort, een der belangrijkste toegangen tot de stad. Vier poorten hebben elkaar aan deze zijde van de stad opgevolgd, telkens meer naar buiten geplaatst, al naarmate de stad zich uitbreidde. De oudste stond, waar de gedempte Burgwal en Martelaarsgracht den Nieuwendijk snijden. De tweede stond, waar de Nieuwe Haarlemmersluis kwam. De derde stond voor de Brouwersgracht, ter plaatse waar men van de Heerenmarkt de Heerengrachtbrug opgaat. En de vierde kreeg de nog bestaande Willemspoort, tot vervangster. Die vierde Haarlemmerpoort, dateerend van 1615, was met een bocht gebouwd, ten einde — „naar het berigt van sommige” — te beletten, dat een eventueele vijand voor de stad komend, door de poort heen zou kunnen schieten. Maar die kromming was zeer hinderlijk voor het drukke verkeer zoodat men zelfs binnen en buiten de poort een wacht moest stellen om de rijtuigen staande te houden, die anders met elkaar in botsing zouden kunnen komen. Vooral 's Zondags-avonds was het druk, wanneer tegen half elf de bezoekers van de vele uitspanningen en herbergen buiten de poort terug keerden. Een ieder haastte zich om niet de twee stuivers te verbeuren, die telaatkomers aan de stad schuldig waren. „Er zijn — aldus Van de Vijver — van wege sommigen uit de burgerij der stad Amsterdam, gemotiveerde verzoekschriften ingeleverd tot opheffing van deze contributie. Waarschijnlijk zijn dezelve van de hand gewezen, om de inkomsten niet te derven, die daaruit voortspruiten, en nog al aanzienlijk moeten wezen als men nagaat dat elk voetganger 5 cents vóór half elf ure, het dubbele tot middernacht, en het vijfde des nachts moet betalen.” — Die goeie ouwe tijd, toen het stadsbestuur nog voor zijn burgers waakte en tevens voor de finantiën zorgde.

Daar buiten de Haarlemmerpoort was 't druk en bedrijvig, langs den weg en op de vaart. Van uur tot uur kwamen en vertrokken er, vóór de herberg „het Wapen van Amsterdam”, de trek-schuiten. Die trekschuiten hadden vinnige concurrenten in de z.g. snorwagens, die voor klein geld de menschen van Amsterdam naar Haarlem en vandaar terug brachten, en soms al heel onsolide bleken. Ongelukken bleven dan, wanneer het rijtuig, door ouderdoms-gebreken defect geraakte, niet uit. Dat gaf satisfactie en „Schadenfreude” aan de knechts en mogelijk ook wel aan de chefs van het schuitenvoer.

Eenmaal buiten de poort, leidde de wandeling de Haarlemmer- of wel Spaarndammerdijk op, om, zooals Willink zong,

..... 't IJ te groeten,
Waar van de Vlooten vol en rijk
Voor Amsterdam mij blij ontmoeten,
Gints praalt het masthout op de ree,
En rijdt voor ankers op de touwen,
Gereed te snellen naar de zee
Om stout den Oceaen te bouwen,
En uit des Waerelds andren oort
Te haalen wat mijn stad bekoort”.

Dat was in 1738.

Ongeveer een eeuw later, in 1829, wandelde de stadsbeschrijver, van der Vijver, met een Brusselaar, dien hij Amsterdam liet zien, den Hoogen dijk op, naar de aanzienlijke herberg „Land- en IJzig”, welke in den zomer druk werd bezocht, „en wel bijzonder des Zondags en 's Maendags om de fraaie muziek, welke er alsdan wordt uitgevoerd”. Verder den Hoogen dijk op, kwam men voorbij een aantal kroegen, alwaar Brabantsche vermakelijkheden, als: het schieten naar den vogel met pijl en boog, of bussen, het beklimmen van masten, en wat dies meer zij, door eene zekere klasse van menschen wordt genoten. En men had er uitzicht op „de Zaanlandsche dorpen met derzelve houtzaag-, olie- en papiermolens, die bij helder weder eene prachtige vertooning maken.”

De Willemspoort was de opvolgster van de oude Haarlemmerpoort; in 1840 was de nieuwe gereed gekomen: toen Koning Willem II zijne intrede deed (27 November) om plechtig te worden ingehuldigd, werd de poort voor 't eerst geopend: drie dagen te voren had het Stedelijk Bestuur afgekondigd, dat zij Willemspoort zou heeten. Die Willemspoort staat er nog. Zij heeft heel wat zien veranderen in haar omgeving. Ten eerste was zij getuige van de komst van het moderne verkeersmiddel, „de ijzeren spoorweg”. 't Station lag aanvankelijk buiten de poort, later werd aan de binnenzijde van de poort een nieuw station gebouwd, tot ook dit verdween en ten slotte Cuyper's monumentale stichting, het Centraal-station kwam.

Die oude stations vormden, vooral 's Zondags, het doel van veler wandeling, en dan ging men natuurlijk ook de poort door, naar buiten. De poort dóór, want het was toen nog mogelijk, tot dat het verkeer, door den bouw van een nieuwe brug, langs de poort geleid werd. En de poort zelf lag niet meer aan de stadsgrens, heele nieuwe wijken waren er omheen gebouwd, langs den Haarlemmerweg, het reeds genoemde stadskwartier met straatnamen aan staatslieden ontleend en, aan de andere zijde van de Haarlemmervaart, meer rechts, de Spaarndammer buurt, dan was er ook gekomen de gastabriek — kortom, de wandelaars, die naar de Willemspoort gaan, moeten nog een heel eind loopen, willen ze „buiten” zijn. De Haarlemmerweg biedt geen attracties meer: 't moge er al druk kunnen zijn, de oude levendigheid van den tijd toen er herbergen en uitspanningsplaatsen waren en toen

de trekschuit nog voer, is er niet meer. Wie de Spaardammer-
maat op gaat, kan de Amsterdampolder inwandelen en krijgt
er wel weer een vrij uitzicht over vlak groenend polderland, en
de breede band, daardoor heen getrokken, die het Noordzee-
kanaal is. En de petroleum-haven en de zoo verlaten liggende
Wester begraafplaats zullen daar zijn aandacht trekken,
hem kunnen wijzende op het feit, dat hij hier aan den
modernes van het moderne Amsterdam staat. Maar van een „Mast-
schich” op het IJ zal men daar weinig bespeuren.....

Doeh de traditioneele wandelingen buiten de Willemspoort —
die nog altijd Haarlemmerpoort wordt genoemd — worden niet
meer gemaakt en ik geloof, dat maar weinig Amsterdammers de
grootste koopstad van dien kant gezien hebben, opkomend uit
het weiland als 't schijnt.

Deze wegen, als de meeste andere, naar en van de stad lei-
vende, worden bijna uitsluitend gebruikt als verkeerswegen en
zijn nog hoofdzakelijk door fietsers en auto's en natuurlijk nog
door de karren en wagentjes met bestemming naar de omliggende
plaatsen; maar voor wandelingen komen ze niet meer in aanmer-
king. We zijn hier echter ook aan den „minst” bedeedden
kant van Amsterdam.

W. C. VAN MEURS.

GENEESKRACHT VAN GROENTEN.

N IET te verwonderen
waarlijk, dat een groot
aantal onzer genees-
middelen uit het plan-
tenrijk afkomstig zijn.
Wij hebben derhalve geen recht
groenten als een bijvoegsel te
beschouwen vallen om in ons
menu wat afwisseling te hebben.
Wij bezitten wel degelijk voedende
en opbouwende kracht. Wij heb-
ben dus volstrekt geen reden den
pot te drijven met vegetariërs,
die zich, onverschillig uit welke
oorzaak, van het gebruik van
vleeschspijzen onthouden. Wij
betrouwen trouwens, dat alle wilde
planten, benevens vleesch, ook
wortelen en kruiden gebruiken,
welke zij in het bosch verzamelen.
Sommige planten bezitten in
hooge mate geneeskrachtige eigen-
schappen, terwijl andere verme-
nen moeten worden, wegens het
gevoel, dat zij bevatten.

Van kinine en kina spreken
wij niet.
Een aftreksel van paardebloe-
men-wortels is een uitstekend
middel tegen de koorts, die plaag
van onze lage landen.

Spinazie werkt rechtstreeks en
voordeelig op de nieren.

Asperges reinigen het bloed.
Selderij werkt bijzonder gunstig
op het zenuwstelsel en bestrijdt
de zenuwkoorts.

Tomaten zijn goed voor de lever.
Rapen geven eetlust.

Salade en komkommers ver-
frissen.

Look prikkelt den bloedsom-
loop en wekt de vorming van speeksel en maagsap op.

Ajuin versterkt het spijsverteringskanaal en Alsem den bloeds-
omloop.

Donderblaren verdrijven keelontsteking en waterkanker van
het tandvleesch.

De jasmijn bestrijdt de maagkrampen.

Kaarsjeskruid verzacht nier- en ingewandspijn.

Rhabarber verdrijft de gal en bevordert den stoelgang.

Suikerij of cichorei zuivert het bloed.

Vlier verzacht de borst en verdrijft den brand.

Wie dus, in het algemeen gezegd, dagelijks een voldoende hoe-
veelheid groenten gebruikt, bevordert zijne gezondheid in hooge
mate.

P. FRANSSEN Jz.

WINTERBOUQUETTEN.

Z IERHIER een voor velen volstrekt nieuw woord en dat
toch wel degelijk reden van bestaan heeft. Reeds meer-
malen heb ik het gebruikt en steeds heeft men begrepen,
wat er mede bedoeld werd. Wijn nu het kweken van
planten voor, en het versieren hunner vertrekken met

winterbouquetten juist iets is voor hen, die buiten wonen, daar
meen ik, dat een bespreking van deze bouquetten in dit tijds-
schrift zeker wel op zijn plaats is.

Zij, die in het gelukkig bezit zijn van een tuin, hetzij groot of
klein, houden er gewoonlijk van, wanneer er mooie bloemen
bloeien, om die af te snijden en in een vaas te zetten, ter ver-
siering van kamer of serre. Wat vervroolijkt het niet dadelijk
een huiskamer, wanneer er eenige bloemen prijken, wat geeft het
er geen bijzondere gezelligheid aan en hoe toont het, dat
het een zorgzame huisvrouw is, die er den scepter voert. Wat
maakt het op een man niet een prettigen indruk, wanneer hij,
tehuis komende, zijn huiskamer versierd vindt met enkele
bloemen; het is een uiting van liefde van de huisvrouw,
waar hij vaak niets van zegt, maar haar daarom des te meer
voelt.

Voor velen is dan ook een der bezwaren van den winter, dat
er geen frissche bloemen meer in de kamer te houden zijn, want
is eenmaal de tijd daar om de kachel te stoken, dan is het uit.
Ieder jaar wordt het opnieuw beproefd om, wanneer het ruwe
Octoberweer het stoken in huis noodzakelijk maakt, de laatste

herfstbloemen in de kamer te
houden, en ieder jaar komt men
tot de ontdekking, dat het on-
mogelijk is, omdat afgesneden
bloemen nu eenmaal de kachel-
warmte niet verdragen kunnen.
Daarbij worden de bloemen
schaarscher en schaarscher, en
spoedig breekt er een tijd aan,
dat zij alleen binnen het bereik
vallen van hen in het bezit van
een goed gevulde beurs.

Nu is de tijd gekomen om
aan de winterbouquetten te
gaan denken en de kamers met
hen te versieren. Tal van plan-
ten zijn er toch, wier vruchten
in den loop van den zomer ge-
droogd, zeer goed haar vorm
behouden, anderen zijn er, die
zelfs mooi van kleur blijven.
Zorgt men er nu voor gedurende
de zomermaanden een aantal er
van te drogen, dan kan men
daar in het najaar fraaie, sier-
lijke bouquetten van schikken,
die ieder vertrek tot sieraad
zullen zijn en die mooie plaats-
vervangers voor de zomerbou-
quetten blijken te zijn.

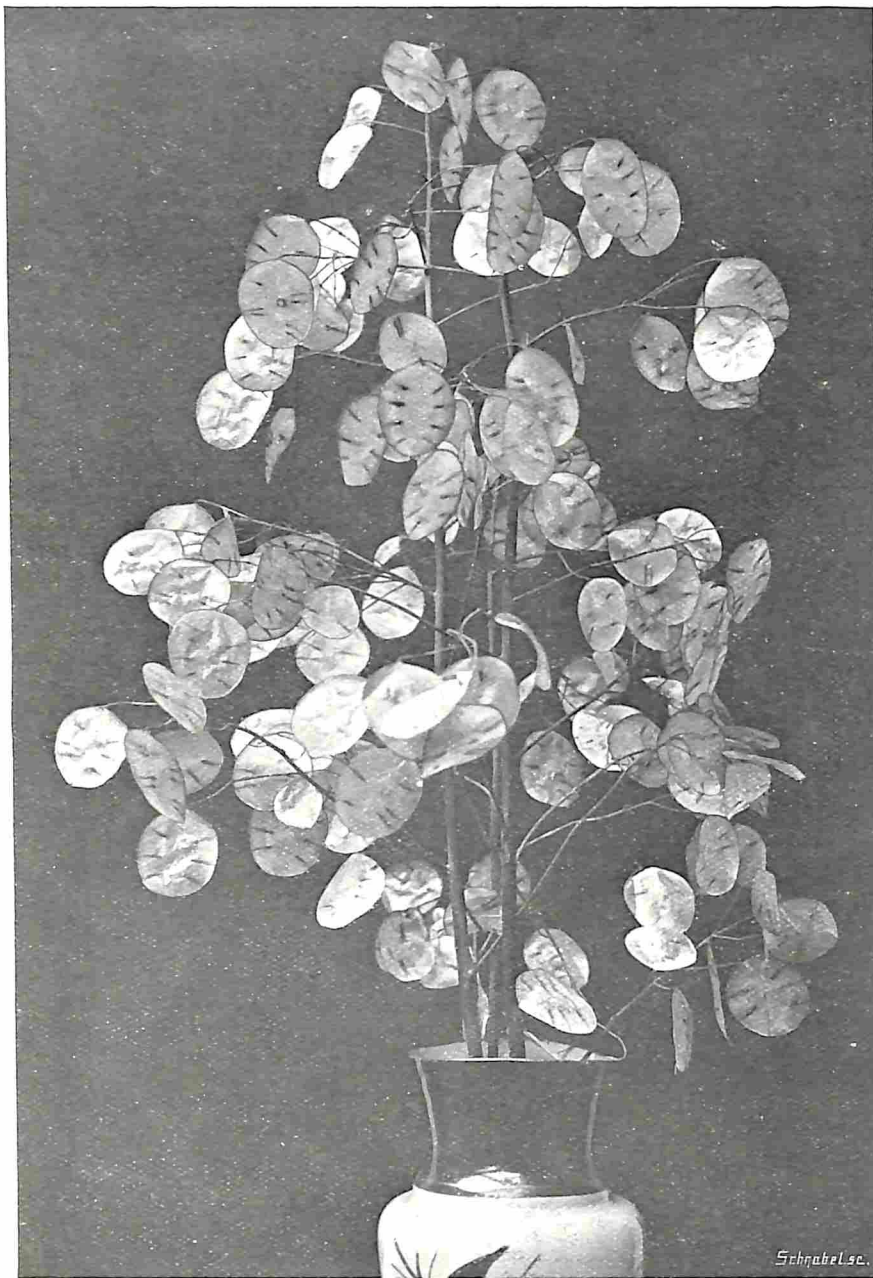
Maar dat zijn Maquart-bou-
quetten, zullen velen zeggen. Ja,
zij hebben er wel iets van; zij zijn
echter mooier en smaakvoller,
zij missen het bonte en onnatuur-
lijke, dat aan deze z.g.n. kunst-
produkten eigen is. Geen gek-
leurde of kunstmatig gebleekte
grassen, geen pauweveren en
blauwe of roode Pampaspluimen
mogen er in een winterbouquet
voorkomen, neen, slechts de
vruchten en bloemen, zoals zij
in haar natuurlijke kleuren ge-
droogd zijn, gebruike men er
voor. Dan alleen zullen zij wer-
kelijk mooi zijn en op den
duur niet vervelen. Heeft men
het gebruikte materiaal daarbij
zelf gekweekt en gedroogd, dan

zal men deze bouquetten des te aangenamer vinden, wijl dan
aan veel daarin gebruikte planten herinneringen verbonden zijn.

Ik geef hierbij een afbeelding van een winterbouquet, zooals
die door een dame zelf is gerangschikt, nadat zij in den loop
van den zomer de daartoe benodigde planten heeft geplukt
en gedroogd. Dit bouquet staat in een hoek van de huiskamer
en maakt daar een allersierlijkst effect; het heeft een hoogte van
ruim 1½ M., eenvoudig materiaal is er voor gebruikt en juist daar-
door is het zoo sierlijk.

Laat mij nu eens mededeelen, welke planten bij het samen-
stellen van dit bouquet hebben gediend, en hoe die zijn behandeld.

In de eerste plaats komen er een aantal vruchtakken van de
Judaspennig — *Lunaria biennis* — in voor en zeker is er geen
plant beter geschikt dan deze voor het vervaardigen van winter-
bouquetten. Het zijn de zilverwitte tusschenschotten der houw-
vormige vruchten, die hiertoe gebruikt worden. Hebben de
Judaspennig in den voorzomer gebloeid, dan worden de bloemen
opgevolgd door houtjes, die in rijpen toestand ovaal en grijs
van kleur zijn. Zoodra men ziet, dat de planten beginnen te
sterven, en dus de vruchten rijp zijn, moeten zij met wortel en
al uitgetrokken en met de wortels naar boven opgehangen worden.
Wil men de tusschenschotten mooi zilverwit hebben, dan moeten
de vruchten snel drogen en is het dus geraden ze op een droge,

BOUQUET VAN GEDROOGDE JUDASPENNING.

Schrijver L. sc.

warme plaats te hangen. Zijn zij eenmaal goed droog, dan behoef men voor schimmel en daardoor zwart worden der tusschenschotten, niet meer te vreezen. Tot het najaar kunnen zij rustig blijven hangen, waarna zij op een tafel worden uitgespreid. Voorzichtig neemt men nu iedere vrucht tusschen duim en vinger, en wrijft die even heen en weer. De vruchtenwanden laten dan los, de platte zaden vallen er uit en men houdt de tusschenschotten over. Zoo wordt de eene vrucht na de andere behandeld en zijn allen uitgewreven, dan heeft men een zeer sierlijke vruchtak verkregen, waarvan een aantal alleen reeds geschikt zijn om tot een sierlijk geheel te worden samengevoegd, zooals bijgaande afbeelding duidelijk aantoont.

Een tweede plant, die voor dit bouquet in aanmerking kwam, was het Pampasgras — *Gynerium argenteum*. Een sierlijker plant is voor dit doel niet denkbaar. Is de zomer niet te ongunstig, dan beginnen de fraaie, samengestelde aren van het Pampasgras zich reeds spoedig te ontwikkelen en in den nazomer zullen zij in den tuin een prachtig effect maken. Wil men ze voor winterbouquetten gebruiken, dan mogen zij niet al te lang op de plant blijven staan, daar zij door veelvuldigen regen haar zilverwitte kleur verliezen. Zij worden dus, zoodra men ziet, dat zij volwassen zijn, afgesneden en recht op in een pot met zand gezet, bij voorkeur in een vertrek, waar de zon ze beschijnen kan. Op deze wijze zullen zij zeer mooi drogen. Neerleggen of ophangen mag men ze niet, omdat zij in het eerste geval min of meer plat worden en in het tweede de zijaartjes in elkander gaan hangen, waardoor deze pluimen haar los en elegant voorkomen verliezen.

In enkele galanterie- en ook wel bloemenwinkels worden deze pluimen, die dikwijls van 50—60 c.M. lang kunnen zijn, hetzij gebleekt, hetzij in verschillende kleuren geverfd, verkocht. Het is geen bewijs van goeden smaak, wanneer men deze bont geverfde pluimen koopt; de echte natuurkleur is verreweg de mooiste.

Ook de Lischdodde — *Typha* — is een plant, wier vruchtaren in dit bouquet gebruikt zijn. Dit is een echte inheemsche plant, die aan menigen waterkant wordt aangetroffen. Lampenpoetsers worden zij vaak genoemd, en haar voorkomen doet er werkelijk wel wat aan denken. Niet te laat in den nazomer moeten zij afgesneden en op een droge plek neergezet worden. Snijdt men ze wat dicht bij het water af, dan neemt men tegelijkertijd een paar bladeren mede, die haar effect aanmerkelijk zullen verhoogen. Krachtig uitgegroeide exemplaren zullen bijna 1½ M. lang zijn. Men moet er op letten, dat de aren niet afgesneden worden, wanneer zij overrijp zijn, want bij de minste aanraking vallen zij dan, eenmaal droog, uiteen en men verkrijgt een aantal pluizen, die menig huisvrouw de schrik om het hart zal doen slaan. Krachtige Lischdodden maken in ieder bouquet een sierlijk effect.

De Kaardebol — *Dipsacus sylvestris* — is ook bij het samenstellen van dit bouquet gebruikt. Deze plant komt in enkele streken van ons land in het wild voor en laat zich in iederen tuin gemakkelijk kweken. In gekweekten toestand bereikt zij dikwijls een aanmerkelijke hoogte en de bloemhoofdjes kunnen somtijds wel 10 c.M. lang worden. Zij zijn door stekelige omwindselblaadjes omgeven. Het best snijdt men de Kaardebollen af, kort nadat zij uitgebloeid zijn, dus voor het rijpen der zaden. De afgesneden takken worden in potten met zand in een droog vertrek, doch buiten de zon gezet. Zoo gedroogd behouden zij volmaakt haar vorm en maken in het bouquet een werkelijk mooi figuur.

De laatste plant, die bij dit winterbouquet gebruikt werd, is de Zilverdistel — *Carlina acantlis*. Dit is geen inheemsche plant, dus moet men haar koopen; duur is zij echter niet. De Zilverdistel bloeit met zeer groote, platte bloemhoofdjes, door een paar kranzen omwindselblaadjes omgeven, die aan de binnenzijden schitterend zilverwit zijn. Ook deze moet men, zoodra de bloempjes uitgebloeid zijn, afsnijden, doch dit steeds op een zonnigen dag doen. De omwindselblaadjes hebben toch de eigenschap zich met regenachtig weer te sluiten en sneed men ze zoo

af, dan bleven zij gesloten en had men er niets aan. Geopend afgesneden, behouden zij hun stand en in potten met zand gedroogd, ook hun zilverwitte kleur. Jammer is het, dat de bloemstelen wat kort zijn, waarom zij alleen aan den voet van de bouquetten te gebruiken zijn.

Meer soorten werden bij het samenstellen van het hier afgebeelde bouquet niet gebruikt. Het geheel werd geplaatst in een bruinen bamboekoker, die in iederen bloemenwinkel is te krijgen. Met geringe middelen kan men dus een geheel samenstellen, waar men den ganschen winter plezier van kan hebben, mits men smaak genoeg heeft het te rangschikken.

Behalve de reeds genoemden, zijn er nog een aantal planten, die bij het schikken der winterbouquetten uitnemend te gebruiken zijn en in de eerste plaats komen dan zeker in aanmerking de Haver- — *Avena* — en de Gerst- — *Hordeum* — soorten. De Haver is, wanneer men er flink ontwikkelde aren van verkrijgen kan, zeer sierlijk en maakt een prachtig effect. Ook kost het zeer weinig moeite ze zelf voor dit doel te kweken. Het best doet men dan de halmen eerst goed rijp te laten worden, ze dan af te snijden en in een droog vertrek op te hangen. Het zelfde geldt ook voor de Gerst soorten. Kiest men die met eenige zorg, dan zijn zij zeer fraai. Er zijn er toch onder met zeer lange kafnaalden en juist die zijn het, welke het best voldoen. Ook Tarwe — *Triticum* — en Rogge — *Secale* — kunnen, hoewel minder sierlijk, er toch met goed gevolg in gebruikt worden. Het zal niet veel moeite kosten, vooral voor hen die buiten wonen, zich een aantal halmen van deze graansoorten te verschaffen, wanneer men ze niet zelf kweken wil, wat zeker veel aardiger is. De behandeling moet volkomen dezelfde zijn als die van de Haver.

Verder zijn het Trilgras — *Briza* — en het Veergras — *Stipa pennata* — nog zeer goed te gebruiken. De eerste maakt kleine eivormige aartjes, die aan uiterst dunne steeltjes hangen, de laatste heeft zeer lange kafnaalden, die gedroogd aan lange, dunne veeren doen denken. Beiden voldoen, vooral aan de onderzijden, in bouquetten, zeer goed.

Wil men wat kleur en zoodoende meer afwisseling aanbrengen, dan zijn de Kleine en de Groote Jodenkers — *Physalis Alkekengi* en *Physalis Francheti* — daartoe uitstekend te gebruiken. Bij beiden worden de ronde besvruchten omgeven door opgeblazen, aanblijvende kelken, die, wanneer de vruchten rijp zijn, schitterend oranje worden. Deze kleur behouden zij ook, wanneer zij gedroogd zijn. Beiden zijn planten, die in lichten tuingrond zeer gemakkelijk groeien. Men moet ze laten staan tot het najaar, wanneer al de vruchten goed op kleur zijn. Snijdt men ze vóór dien tijd af, dan kleuren zij niet na, doch behouden een onbestemde groen-oranje tint, die niet mooi is. Zijn de vruchten rijp, dan worden de stengels afgesneden en opgehangen, de bladeren verdrogen dan, doch de vruchten houden volkomen haar vorm. Goed gedroogd, kunnen de bladeren gemakkelijk verwijderd worden en men houdt stengels over van $\pm \frac{1}{2}$ M. lengte, dicht behangen met fraaie, oranjekleurige, ballonvormige vruchten. Ten laatste moet ik nog melding maken van de Blauwe Distel — *Eryngium amethystinum*, die ik reeds vroeger als tuinplant besprak. Ook haar stengels en bloeiwijzen behouden gedroogd haar fraai blauwe kleur en kunnen zeer goed in bouquetten aangewend worden.

Er is dus een overvloed van materiaal voor dit doel, aangezien er nog veel meer planten zijn, die er voor gebruikt kunnen worden, dan de ruimte mij toelaat hier te bespreken. Voor eenvormigheid behoeft men dus niet bevreesd te zijn; afwisseling is er overvloedig te maken.

Voor één ding moet men oppassen: de winterbouquetten mogen niet te dicht bij de kachel staan; wel behoeft men voor verwelken niet te vreezen, doch zij zijn zeer brandbaar en een verdwaalde vonk zou ze dadelijk in lichte laaie zetten. In den hoek van een kamer maken zij echter een prachtig effect.

E. TH. W.

WINTERBOUQUET.